CZU: 821.133.1.09:[81`276.6:641.5]=03.135.1 DOI: https://doi.org/10.5281/zenodo.10052955

EFECTELE PRAGMATICE ȘI INTERCULTURALE ALE FUNCȚIONĂRII TERMENILOR DIN DOMENIUL GASTRONOMIEI ÎN TEXTUL LITERAR (ÎN ROMANUL LUI MICHEL HOUELLEBECQ „SÉROTONINE" ȘI ÎN TRADUCEREA ÎN LIMBA ROMÂNĂ)

Ludmila ZBANȚ
Universitatea de Stat din Moldova
ORCID 0000-0001-6974-6474

Subiectul propus în comunicarea noastră, bazat pe romanul „Sérotonine" de Michel Houellebecq, are în centru examinarea efectelor pragmatice de ordin cultural, istoric, spațial ș.a. rezultate din conlucrarea într-un text literar a două tipuri de informații: estetică și specializată. În contextul traducerii, o atare co-funcționare pune în evidență efortul dublat sau chiar triplat al traducătorului în intenția de a păstra în textul tradus cele mai fine nuanțe ale interferențelor de conținut literar-specializat și ale efectelor produse asupra destinatarului originalului în vederea transmiterii cât mai fidele a conținuturilor respective către destinatarul-țintă. Vorbim și despre condiția pusă în fața traducătorului de a poseda suficiente competențe pentru transferul intercultural și interlingual al unui amalgam informațional dintr-o limbă-cultură sursă într-o limbă cultură țintă, în special în condițiile operării cu un tip de informație puternic marcată de realitățile culturale ale unui spațiu cultural, social și lingvistic, cum este cea din domeniul gastronomiei. Procesul de traducere pornește de la o abordare cognitivă a informației specializate, care pretinde a nu fi marcată de valori conotative, tocmai spre extragerea unor atare valori, generate în textul literar ca urmare a efectelor pragmatice produse de informația specializată inserată în cadrul literar. Putem vorbi despre intenția de a introduce cititorului în contextul concret ale operei literare, concretizarea situației în care se desfășoară acțiunea, caracterizarea personajelor etc. Demersul interpretativ motivează traducătorul să fie conștient în alegerea semnificațiilor potrivite pentru acest substrat funcțional în vederea obținerii efectelor pragmatice comparabile cu cele din original, dar și pentru a evita niște erori de traducere care ar putea afecta calitatea produsului final al operației respective.

Cuvinte-cheie: *culturem, gastronomie, interculturalitate, pragmatică, strategii de traducere, text literar.*

PRAGMATIC AND INTERCULTURAL EFFECTS OF THE FUNCTIONING OF GASTRONOMIC TERMS IN THE LITERARY TEXT (IN MICHEL HOUELLEBECQ'S NOVEL "SEROTONIN" AND IN THE ROMANIAN TRANSLATION)

The proposed topic of our communication, based on the novel "Sérotonine" by Michel Houellebecq, is focused on the investigation of the pragmatic effects of cultural, historical, spatial and other types of information resulting from the conjunction in a literary text of two information types: aesthetic and specialized. In the context of translation, such co-functioning highlights the translator's twofold or even threefold effort to preserve the finest nuances of the interference of literary-specialised content in the translated text and the effects produced on the recipient of the original to convey the content as faithfully as possible to the target audience. We also refer to the translator's prerequisite of possessing sufficient skills for the intercultural and interlingual transfer of an amalgam of information from a source language-culture into a target language-culture, especially when dealing with information that is highly influenced by the cultural realities of a cultural, social and linguistic area, such as gastronomy. The translation process starts from a cognitive approach to specialised information, claiming not to be marked by connotative values, precisely towards retrieving such values, generated in the literary text due to the pragmatic effects produced by the specialised information embedded in the literary framework. We can refer to the intention of inserting the reader into the specific context of the literary work, the specificity of the situation in which the action takes place, the nature of the characters, etc. The interpretative process motivates the translator to be conscious in choosing the appropriate meanings for this functional substrate to achieve comparable pragmatic effects with the original, and to avoid translation errors that could affect the quality of the final product.

Keywords: *realia, gastronomy, interculturality, pragmatics, translation strategies, literary text.*

Președintele Academiei Goncourt, Bernard Pivot, afirma următoarele cu referire la romanul „Serotonine" scris de Michel Houellebecq: „Romanul nostalgiei și al mâniei, al emoției și al resemnării": „*Sérotonine*, de Michel Houellebecq, est le roman de la nostalgie et de la colère, du sursaut et de la résignation. L'époque est ainsi. Elle fait blablater politiques, économistes, sociologues, psychologues, et elle a inspiré à Michel Houellebecq son œuvre non pas la plus spectaculaire ou la plus ambiguë, mais la plus émouvante. Il y a de

très belles pages sur l'amour et le bonheur liés qui apporteront espoir ou consolation. Houellebecq a vieilli. Il vieillit bien." [1].

În acest roman ne interesează în mod special terminologia și denumirile ce aparțin domeniului gastronomiei, ceea ce nu este deloc întâmplător.

Scriitorul francez Michel Houellebecq este cunoscut prin capacitatea de a produce un puternic impact emoțional asupra cititorului său. Stilul acestui autor se deosebește prin dominanta personală a percepției realității unei societăți de consum în masă, cu accent pe latura psihologică a subiectelor abordate. Pe lângă aceasta, stilul lui Houellebecq se evidențiază prin intenția autorului de a avea un dialog fascinant cu cititorul său, îndrumându-l către o reflecție independentă.

„Serotonina", ieșit de sub tipar și oferit unui public larg pe data de 4 ianuarie 2019, este al șaptelea roman al lui Michel Houellebecq, confirmând statutul de cea mai așteptată carte prin numărul impunător de vânzări ale volumului în original, dar și prin faptul că este imediat tradus în mai multe limbi. Romanul a apărut concomitent în Germania, Italia și Spania, ocupând, în fiecare, locul întâi în topurile de vânzări. Este tradus deja sau în curs de traducere în peste 40 de țări. Versiunea în limba română vede lumina tiparului în iunie 2019.

Forma de expunere a acțiunii în romanul analizat pare să ofere un gen de text auctorial, când umbra scriitorului se resimte în spatele personajului principal: „l'écrivain apprend à faire entendre indirectement une parole, à se rendre présent à son lecteur, en tant que sujet écrivant : nommons *subjectivation* ce mécanisme qui touche à la nature même de la communication littéraire moderne et qui permet au lecteur de deviner, derrière le texte qu'il lit, une instance énonciative latente, puis d'identifier cette instance textuelle à la figure de l'auteur." [2, p.12].

Așadar, ar fi probabil mai corect să vorbim în acest roman, la fel ca în celelalte care aparțin scriitorului Michel Houellebecq, despre „stilul autorului", în măsura în care acolo unde autorul s-a încorporat în opera sa, autoritatea se măsoară prin crearea unui stil singular și recognoscibil. Totodată, este de remarcat că Michel Houellebecq excelează în arta detaliului. Atunci când citim romanele sale avem impresia că suntem ghidați de o cameră de luat vederi care ne oferă efecte de panoramare sau de zoom foarte clare. Locurile descrise în roman sunt „fotografiate" din realitate, astfel că scriitorul francez poate fi considerat drept un reprezentant al pozitivismului realist. Este bine venită în acest sens opinia lui Alain Vaillant care susține că „Pourtant, cette « signature » ne se limite évidemment pas à un seul procédé, uniformément répété, mais à une

pluralité de manifestations textuelles – même si, il est vrai, l'une d'entre elles peut jouer une fonction de signalement. Elle se confond encore moins (même s'il peut y avoir des recoupements ponctuels) avec des interventions explicites (ou « intrusions » de l'auteur)." [2, p.23].

Florent-Claude, personajul central al romanului analizat în prezentul articol, este cel care relatează istoria vieții sale, ajuns într-un punct critic al existenței personale. El alege de bunăvoie sa renunțe la profesie, la viața sociala, la cunoștințe și decide să se retragă din ambianța în care se află de mulți ani și de care pare să fie „obosit" și „dezgustat". Totodată, este și personajul care încearcă să se regăsească în trăirile de altă dată, pornind în căutarea prietenilor pierduți și a iubirilor apuse. Țesătura socială a romanului se desfășoară pe fundalul acțiunii unui medicament prescris acestui personaj de către medic – Captoprix – preparat care contribuie la creșterea secreției serotoninei și astfel vindecă sufletele, dar face corpurile impotente; acest efect al medicamentului dă titlul cărții, deschizând și încheind cu pastile povestea tragică a lui Florent-Claude.

În contextul celor descrise mai sus, în trama romanului ne-am centrat atenția pe o linie de acțiuni legate de rolul gastronomiei în viața personajului principal, astfel avem posibilitatea de a observa indirect felul în care se schimbă atitudinea față de „gustului vieții" prin descrierea schimbărilor de preferințe gastronomice, mai ales că, în conformitate cu spusele lui Roland Barthes, „[...] c'est le rythme même de ce qu'on lit et donc de ce qu'on ne lit pas qui fait le plaisir des grands écrivains." [5, p.19]. Barthes subliniază prin această afirmație că orice cititor are o lectură personalizată a unui text literar, astfel că, traducătorul, în calitatea sa de cititor, vine cu propria viziune asupra conținutului textului respectiv, simulând într-un fel dublul statut de co-autor și de co-cititor. Anume această viziune personalizată, subiectivă a traducătorului este oferită apoi cititorului din limba-cultură țintă prin intermediul traducerii oricărui text. Este cazul să amintim aici despre imaginarele limbajului, adică despre cuvânt ca unitate singulară; vorbirea ca instrument de exprimare a gândirii; scrisul ca transliterare a vorbirii; fraza ca o măsurare logică, închisă, chiar și carența sau refuzul limbajului ca forță primară, spontană și pragmatică [5, p. 46-47] (în principiu, Roland Barthes consideră drept definiție a imaginarului inconștientul inconștientului [ibidem]).

Corpusul constituit pentru această cercetare reunește micro-contexte extrase din romanul „*Sérotonine*" în original și traducerea în limba română „*Serotonina*", realizată de Daniel Nicolescu.

Din start vom menționa că traducerea romanului în cauză necesită o abordare macrotextuală, deoarece operarea transferului de informații doar la nivelul cuvintelor sau chiar al frazelor nu va putea reflecta cu maximă fidelitate fabula originalului. Revenim la ideea că Houellebecq oferă un joc special cu forma textului, folosind scrierea în italic a unor cuvinte care par să fie inserate în mod intenționat pentru a declanșa diferite interpretări în anumite contexte. În limba română, totuși, acest procedeu este utilizat pentru a evidenția cuvintele de origine străină, mai ales cele provenite din engleză. În atare condiții, este necesar de recurs la dimensiunea textuală, căci, conform spuselor lui Umberto Eco, „un texte possède des propriétés qui ne peuvent être celles d'une phrase; toutes deux admettent que l'interprétation d'un texte est aussi (voire essentiellement) due à des facteurs pragmatiques [...]" [3, p.14], mai ales că textul se deosebește printr-o complexitate crescută în care conlucrează sensuri explicite și implicite, nu întotdeauna ușor de extras și de interpretat. Roland Barthes consideră că textul este un obiect de fetiș „qui me désire", iar celălalt, autorul, se pierde în acest text [5, p.39].

Mai mult ca atât, viziunea lumii trăită de destinatarul traducerii a fost formată într-o realitate diferită de cea a destinatarului originalului, astfel că, după cum am mai menționat, textul, așa cum apare la suprafață, va fi actualizat diferit de fiecare tip de destinatar în condiții pragmatice specifice fiecărei realități, iar traducătorul încearcă totuși să ofere conținuturi care să permită respectarea unei marje de univocitate. Umberto Eco completează aceste gânduri prin afirmația că textul are nevoie de ajutorul cuiva pentru a putea funcționa („Un texte veut que quelqu'un l'aide à fonctionner." [3, p.64]), inclusiv un text tradus. În aceeași ordine de idei, amintim condiția emisă de U. Eco despre faptul că textul trebuie să simtă, să-și prevadă cititorul, mai ales că și competențele destinatarului nu coincid cu cele ale emițătorului [3, p.64]. Această condiție este cu atât mai pertinentă pentru traducere, când destinatarii originalului și ai traducerii aparțin unor societăți și culturi diferite, căci limbajul vie întotdeauna de undeva, el este topicul războinic, căci există o luptă permanentă între vorbiri ([...] le langage vient toujours de quelque lieu, il est *topos* guerrier) [5, p.41].

Pentru o analiză a conținutului în originalul romanului „*Sérotonine*" și a strategiilor de traducere pentru fragmentele selectate în corpusul faptic în

legătură cu tematica gastronomică, reflectată în textul dat, este important să ne plasăm clar în contextul pragmatic al acțiunii. Ne referim la schimbările evidente care se produc în societățile moderne, iar noile condiții pragmatice de existență a reprezentanților culturilor naționale scot la suprafață tendința spre o ștergere a hotarelor socioculturale de altă dată, urmare a efectelor mondializării. În opinia lui Stuart Hall, atunci când vorbim despre mondializare în contextul actual, în realitate ne referim la unele din formele noi, din ritmurile și impulsiunile noi care prezintă procesul de mondializare [4, p. 60], materializate în ceea ce poate fi considerat drept o cultură de masă mondială în majoritate de „sorginte americană", dominată de mijloacele moderne de producție culturală și de imaginea care traversează și re-traversează frontierele lingvistice cu mult mai ușor și mai rapid ca altădată. [4, p.69-70].

Înregistrăm prezența în scrierile lui Houellebecq a semnelor mondializării, iar în romanul analizat se conturează destul de evident opoziția național vs mondial cu referire la domeniul gastronomiei. Anume această opoziție condiționează strategiile de traducere aplicate în fiecare caz concret.

În linii mari, am grupat exemplele analizate pe principiul tematic, cum ar fi servicii, localuri, băuturi, feluri de mâncare și am comparat gradul de transfer a informației respective din franceză în română în procesul traducerii.

1. J'avais même plus envie d'aller me promener sur les bords du lac en attendant l'heure du dîner, l'idée même m'en était odieuse, comme une profanation, et c'est avec réticence que j'enfilais une veste (après avoir quand même terminé la bouteille de champagne) **pour me rendre au restaurant de l'hôtel, *simplement étoilé* au guide Michelin**, où John Argand *revisitait de manière créative* le terroir basque à travers son menu « Le marché de John ». (p.44)

1a. Nu mai aveam nici măcar chef să mă plimb pe malul lacului în așteptarea orei de cină, până și ideea mi se părea respingătoare, ca un fel de profanare, așa că mi-am tras fără chef o haină pe mine (după ce, totuși, isprăvisem o sticlă de șampanie) **ca să mă duc la restaurantul hotelului, *cu o singură stea* în ghidul Michelin**, unde John Argand *revizita în mod creativ* gusturile regiunii basce prin intermediul meniului său „Piața lui John". (p.36-37)

Din punctul de vedere al strategiei de traducere, este vorba practic despre o traducere literală, ceea ce se datorează faptului că limbile franceză și română fac parte din grupul de limbi romanice, adică înregistrăm numeroase coincidențe la nivel lexical și gramatical. Totuși, în secvența în limba franceză autorul operează cu niște realități ale societății franceze: *simplement étoilé* au guide Michelin / *cu o singură stea* în ghidul Michelin. În primul rând, vorbim despre intențiile autorului, care vede cititorul său ca pe o persoană bine citită. La rândul său, traducătorul contează probabil pe competențele generale și culturale ale destinatarului său, care, în caz de necesitate, ar putea să completeze lacunele în înțelegerea textului consultând surse documentare suplimentare. Cu atât mai mult că, în societatea internațională contemporană, în care informația circulă nestingherit, este bine cunoscută valoarea chiar și a unei singure stele Michelin care informează despre calitatea gastronomică oferită clienților săi. Descrierea calitatății serviciilor oferite și cea a bucătăriei este amplificată în exemplul de mai sus prin referirea la o personalitate poate cunoscută în Franța sau inventată de autor – John Argan. Căutările în Internet nu au dat rezultate clare. Putem presupune că este cineva expert în domeniul gastronomiei. În traducere se respectă înlănțuirea informativă din original.

În grupul de exemple ce urmează, regăsim monologul apreciativ al personajului principal cu privire la deservirea în restaurantele de categorie înaltă:

2. Ces restaurants auraient d'ailleurs été supportables si les serveurs n'avaient récemment acquis la manie de déclamer la composition du moindre amuse-bouche, le ton enflé d'une emphase mi-gastronomique mi-littéraire, guettant chez le client des signes de complicité ou au moins d'intérêt, dans le but j'imagine de faire du repas une expérience conviviale partagée, alors que leur seule manière de lancer : « Bonne dégustation ! » à l'issue de **leur harangue gourmande**	2a. Aceste restaurante ar fi fost de altfel suportabile, dacă ospătarii nu s-ar fi molipsit de curând cu mania de a recita compoziția celui mai neînsemnat aperitiv cu tonul pompos al unei emfaze semi-gastronomice, semi-literare, și pândind la fiecare client semne de complicitate sau măcar de interes, în scopul – cred – de a face din orice masă o experiență convivială împărtășită, câtă vreme, până și felul în care îmi trântea acel „Degustare plăcută!" de **la sfârșitul**

suffisaient en général de me couper l'appétit. (p.44-45)

predicilor gurmande îmi tăia în general pofta de mâncare. (p.37)

Este o traducere reușită în limba română a fragmentului respectiv, cu mici excepții privitor la registrul familial, nu întotdeauna respectat în traducere, probabil din motive de lacune lingvistice: lexemul *amuse-bouche* (o formă adaptată pentru *amuse-guele*) este definit în franceză ca „Petit hors d'oeuvre (biscuit salé, olive, cacahuète) servi avec l'apéritif" [https://www.linternaute.fr/dictionnaire]. Observăm că în română se recurge la o generalizare, adică este propus echivalentul *aperitiv*, or este vorba despre mici delicii (biscuiți sărați, olive etc.) servite alături de băuturi înainte de masă. În limba franceză lexemul *harangue* semnifică „Discours solennel prononcé devant une assemblée, un haut personnage. Discours pompeux et ennuyeux ; remontrance interminable.", iar lexemul *predică*, folosit la plural *predici gurmande*, și propus ca echivalent în română preia doar un sens îngust al lexemului în limba franceză, mai ales că, în contextul exemplului 2 în construcția *leur harangue gourmande*, *harangue* apare cu sens peiorativ, ceea ce nu se resimte cu aceeași intensitate în traducere.

Exemplul 3 și traducerea lui în 3a, necesită o atenție sporită în procesul traducerii, căci conține realități socioculturale franceze:

3. Il était sept heures et demie et trois cafés, sur la place d'Italie, étaient déjà ouverts : le Café de France, le café Margeride (spécialité du Cantal, mais il était un peu tôt pour des spécialités du Cantal) et le café O'Jules, au coin de la rue Bobillot. J'optais pour ce dernier malgré son nom stupide, parce que les patrons avaient eu l'originale idée de traduire les happy hours, qui devenaient ici les «heures heureuses»; j'étais sûr qu'Alain Finkielkraut aurait approuvé mon choix. (p.85)

3a. Se făcuse șapte și jumătate și, în Place d'Italie erau deja deschise trei cafenele : Café de France, café Margeride (cu specialități din Cantal[1], dar era ușor cam devreme pentru specialitățile din Cantal) și Café O'Jules, la colțul străzii Bobillot. Am optat pentru aceasta din urmă, în ciuda numelui său stupid, pentru că patronii avuseseră ideea originală să traducă anglicismul prin „ore fericite"; sunt încredințat că Alain Finkielkraut mi-ar fi aprobat alegerea. (p.72)

Nota[1:] *Departament francez din regiunea Auvergne-Rhône-Alpes.*

Înregistrăm mai multe procedee de traducere aplicate în conformitate cu sugestiile de alegere a acestora în funcție de context și de tipul de lexem. Toate numele proprii sunt preluate ca atare, doar că în franceză denumirea de cafenea este *O'Jules* (joc de formă eliptică pentru au Jules – la Jules), iar felul în care este prezentat în română (scrierea prin majusculă) ar însemna că denumirea este *Café O'Jules*. Am menționat anterior că traducătorul nu respectă forma textului în original și utilizează scrierea în italic pentru anglicisme *happy hours*, ceea ce, de fapt, nu este înregistrat în versiunea autorului. Probabil, Houellebecq subliniază în acest mod că atare anglicisme sunt clare pentru francezi și nu necesită explicații suplimentare. Pentru segmentul *spécialité du Cantal*, traducătorul recurge la o notă de subsol, explicând că este vorba despre un departament francez. În opinia noastră, (o altă) nota de subsol ar trebui să conțină un suport pentru a înțelege cine este Alain Finkielkraut și prin ce se explică aluzia la opinia acestuia privitor la alegerea cafenelei de către personajul principal. S-ar părea că ar fi vorba despre un expert în gastronomie, dar, o simplă consultare pe Internet ne surprinde că acest personaj, care există în realitate, nu activează în domeniul gastronomiei, ci este un filozof, scriitor și eseist francez, personalitate marcantă a scenei intelectuale contemporane, care alege calea intelectualului angajat, intervenind, în scris sau pe scena publică, în numeroase evenimente care au marcat istoria și dezbaterea de idei din Franța [8]. Am putea doar presupune că legătura personajului principal al romanului cu Alain Finkielkraut se constituie în jurul preferințelor gurmande.

Descoperim elemente a dimensiunii internaționalizate a preferințelor gastronomice în Franța în secvența 4 și traducerea 4a:

4. … le fait que nous nous rendions chaque vendredi soir dans une brasserie 1900 vieillotte, plutôt que dans **un bar à tapas d'Oberkampf**, me paraît symptomatique du rêve dans lequel nous essayons de vivre. (p.180)	4a. ... faptul că ne duceam în fiecare vineri într-o braserie 1900 bătrânicioasă, mai degrabă decât **într-un bar cu tapas din Oberkampf,** mi se părea grăitor pentru visul în care încercam să trăim. (p.153)

Sunt descrise localuri care există în realitate în Paris, în traducere sunt preluate denumirile respective, la fel și a bucatelor *tapas* de origine latinoamericană. Nici în original, nici în traducere acest împrumut nu este evidențiat formal, spre deosebire de nerespectarea originalului în exemplul 5, unde Houellebecq recurge la scrierea în italic a denumirii localului respectiv *Au*

duc normand (am putea presupune că este un local care a avut un rol mai special în viața lui Florent-Claude, funcționând ca un punct strategic de unde el urmărește pe parcursul mai multor zile una din fostele sale iubiri și posibil mama fiului acestuia).

5. Il y avait un bar juste en face, ***Au duc normand***, et c'est finalement la solution que je retins, dans l'attente de mes forces, ou mon désir de vivre, ou quoi que ce soit de ce genre, l'emporte. (p.286)

5a. Chiar în față se afla un bar, **Au duc normand**, și până la urmă am optat pentru această soluție, așteptând ca vlaga, sau pofta mea de viață sau orice de genul ăsta să triumfe. (p.244-245)

Tot în categoria de localuri descrise putem plasa exemplul de mai jos, în care constatăm tendința traducătorului de a fi cât mai aproape de original prin structura frazei și, mai ales prin lexicul propus, oferind în limba română câteva modele mai puțin specifice:

6. La salle à manger, aussi, était exactement identique à celle dans laquelle nous avions dîné, trois mois durant, avec Camille, après nos courses à la **boucherie-charcuterie artisanale de Clécy, à la boulangerie-pâtisserie** tout aussi artisanale, chez divers producteurs de légumes aussi, et après qu'elle se soit *mise aux fourneaux*, avec cet enthousiasme qui rétrospectivement me faisait mal. (p.280-281)

6a. Și sufrageria era aidoma celei în care luasem masa cu Camille trei luni la rând, după ce ne făceam cumpărăturile **la măcelăria-mezelărie artizanală din Clécy, la brutăria-patiserie**, tot artizanală, dar și la diverși producători de legume, și după ce *se ducea la cratiță*, cu acel entuziasm care, retrospectiv, îmi făcea atât de rău. (p.239)

Această tendință de fidelitate maximă față de original a generat o traducere eronată a expresiei se soit *mise aux fourneaux* / *se ducea la cratiță*, când, de fapt, este vorba de *a începe gătitul bucatelor*.

Am menționat deja că Michel Houellebecq excelează în tehnica detaliului. Ne putem convinge de aceasta afirmație în exemplele de mai jos, apreciind totodată felul în care traducătorul respectă prezentarea informației în limba țintă:

7. D'emblée la carte de l'établissement me transporta d'enthousiasme, et me fit même

7a. Pe dată, meniul m-a umplut de entuziasm și m-a făcut chiar să reconsider impresia negativă pe care

reconsidérer le jugement négatif que j'avais d'abord formé sur son nom : l'emploi du nom Jules avait en effet permis l'élaboration d'un système de carte profondément innovant, où la créativité des dénomination s'associait à une contextualisation porteuse de sens, comme en témoignait déjà) **le chapitre des salades, qui faisait voisiner « Jules dans le Sud » (salade, tomates, œufs, crevettes, riz, olives, anchois, poivron) avec « Jules en Norvège » (salade, tomates, saumon fumé, crevettes, riz, œuf poché, toasts). Pour ma part, je sentais bien que je n'allais pas tarder de (peut-être ce midi même) à succomber aux attraits de « Jules à la ferme » (salade, jambon de pays, cantal, pommes sautées, cerneaux de noix, œuf dur), à moins que ce ne soit à ceux de « Jules berger » (salade, tomates, crottin de chèvre chaud, miel, lardon)**. (p.85-86)

mi-o stârnise numele său. Folosirea numelui Jules îngăduise elaborarea unui sistem de meniu profund inovator, la care creativitatea denumirilor era asociată unei contextualizări purtătoare de înțeles, așa cum o demonstra secțiunea dedicată salatelor, **care punea o „Jules în Sud" (salată verde, roșii, ou, creveți, orez, anșoa, ardei iute), alături de o „Jules în Norvegia" (salată verde, roșii, somon afumat, creveți, ou poșat, pâine prăjită). Simțeam că n-aveam să zăbăvesc prea mult (poate chiar în acea zi la prânz) până să cedez ispitei unei „Jules la fermă" (salată verde, șuncă țărănească, brânză Cantal, mere înăbușite, nuci verzi, ou fiert tare), de nu chiar unei „Jules păstor" (salată verde, roșii, brânză de capră caldă, miere, bucățele de slănină).** (p.72)

În canavaua acțiunii din romanul analizat, personajul principal încă mai apare la această etapă ca o persoană care se bucură de plăcerile gastronomice, căci descrie detaliat componența bucatelor din meniul unei vaste braserii pariziene tipice, O'Jules, local care există în realitate în Paris pe strada Bobillot 2, în apropierea unei stații de metrou, adică este ușor accesibil. În exemplul 6 este descrisă plăcerea lui Florent-Claude de a se bucura de libertate, de a nu depinde de nimeni și de a face alegerea punctând minuțios ingredientele diferitor salate din compartimentul respectiv al meniului. Pentru traducător este important de a găsi echivalenții pentru anume pentru denumirea ingredientelor, unele se pretează traducerii cuvânt prin cuvânt sau sintagmă: *salade, tomates, œufs, crevettes, riz, olives, anchois, poivron, saumon fumé, toasts* / *salată verde* (unitate

lexicală folosită în așa formă pentru a nu fi confundată cu lexemul *salată* – un amestec de ingrediente)*, roșii, ou, creveți, orez, ardei iute, somon afumat, pâine prăjită*, inclusiv preluarea unor împrumuturi și calchieri: *anchois* / *anșoa, œuf poché* / *ou poșat*.

Alte ingrediente din salate aparțin realităților gastronomice franceze, dar tot nu creează mari dificultăți pentru traducător care optează pentru procedeul de împrumut și calchiere, fără careva explicații suplimentare: *crottin de chèvre chaud* / *brânză de capră caldă*. Totuși, observăm că traducătorul utilizează o ordine a elementelor care produce o interpretare ambiguă: ce sau cine este cald, brânza sau capra. Pe lângă aceasta, pentru *pommes sautées* traducătorul alege varianta *mere înăbușite*, ceea ce nu corespunde modului de gătit descris în original: ar trebui să fie versiunea *mere ușor prăjite*. Este ușor să ne imaginăm cum ar arăta într-o salată merele înăbușite – aspectul lor ar deteriora imaginea estetică a salatei respective.

Un alt fragment care pune traducătorul în fața alegerii unei strategii potrivite de traducere conține mai multe elemente originale din gastronomia franceză și italiană:

8. J'optais finalement pour **une cassolette d'escargots de Bourgogne (6) au beurre d'ail, à suivre des noix de Saint-Jacques poêlées d'huile d'olive et leurs tagliatelles**. Je souhaitais ainsi dépasser le traditionnellement dilemme terre/mer (vin rouge *vs* vin blanc) en optant pour un choix qui nous permettrait de prendre une bouteille de chaque. Le raisonnement de Claire semblait adopter les mêmes voies, puisqu'elle se prononça pour **une tartine d'os à moelle de sel de Guérande, suivie par une bourride de lotte à la provençale et son aïoli**. (p.120-121)

8a. În cele din urmă am optat pentru **o caserolă cu melci de Bourgogne (6) cu unt aromat cu usturoi, apoi niște scoici Saint-Jacques trase la tigaie în ulei de măsline și însoțite cu tagliatelle**. Doream să depășesc în acest chip tradiționala dilemă pământ/mare (vin roșu *vs* vin alb), alegând o combinație care să ne permită să luăm câte o sticlă din fiecare. Raționamentul lui Claire părea să urmeze aceleași căi, fiindcă s-a pronunțat pentru **o tartină cu măduvă și sare de Guérande, urmată de o supă de pește provensală, cu aioli alături**. (p.103)

Observăm aceeași tendință spre împrumut, mai ales că limbile și culturile la care se face referință în contextul din exemplul 8 sunt apropiate, chiar dacă bucatele care figurează în alegerea personajelor din fragmentul de mai sus, sunt mai puțin cunoscute de publicul din limba și cultura țintă.

În exemplul cu descrierea felurilor de cașcaval din care își propune să facă alegerea Florent-Claude, sunt utilizate câteva denumiri de cașcavaluri franceze, adică este o informație din realitatea gastronomică franceză. Traducerea acestor elemente tot se reduce la împrumut, doar că formal ele sunt prezentate în scris italic pentru a accentua că este vorba despre împrumut. Așadar, la nivel macrotextual, traducătorul nu respectă forma fragmentului din original:

9. Cela valait pour tous les fromages français ; mais nous étions en Normandie, souligna-t-il avec pertinence, et la *task force* qu'il envisageaient de mettre en place aurait pour première ambition de promouvoir **les « seigneurs de la trilogie normande » : le camembert, le pont-l'évêque, le livarot**. (p.112)

9a. Asta era valabil pentru toate brânzeturile franțuzești; dar noi ne aflam în Normandie, a subliniat el cu justețe, iar el dorea să pună în funcțiune o task force care ar avea drept primă ambiție promovarea **„seniorilor trilogiei normande": brânzeturile *camembert, pont l'évêque* și *livarot*.** (p.96)

În exemplul 10 apare denumirea unui desert popular în Franța, dar nu numai, iar traducerea fragmentului este însoțită de o notă explicativă în care se face trimitere la un alt desert, cu o denumire tot atât de 1enigmatică! Pentru destinatarii care nu cunosc numele propriu Pavlova și contextul în care acesta este utilizat:

10. **Le vacherin glacé** et son coulis de framboises retint aussitôt mon attention ; Claire opta pour les profiteroles au chocolat chaud, un classique ; je commandai une troisième bouteille de vin blanc. (p.123)

10a. Mi-a reținut imediat atenția **un vacherin**[1] cu sos de zmeură; Claire a optat pentru o formulă clasică, profiterol cu ciocolată caldă; am comandat a treia sticlă de vin alb. (p.105-106)

[1] *Desert asemănător cu Pavlova, care conține înghețată între două straturi de bezea*.

Concluzii

În majoritatea situațiilor traducătorul optează pentru o versiune foarte apropiată de original, recurgând la traducerea cuvânt prin cuvânt, la împrumut și la calc, atât pentru realitățile naționale, cât și pentru cele care rezultă din extinderea fenomenului globalizării în diferite spații și în diferite domenii de specialitate, inclusiv în cel gastronomic.

Așa cum scriitorii contemporani recurg la diverse resurse pentru a răspunde noilor condiții de conlucrare a naționalului și a globalului, la fel și traducătorii trebuie să găsească mijloacele și resursele necesare care ar asigura „saturarea" informativă în traducerile ce reflectă creația autorilor respectivi, totodată îngrijindu-se de destinatarii traducerilor realizate, mai ales că, urmând precizarea făcută de Roland Barthes, plăcerea frazei este foarte culturală (Le plaisir de la phrase est très culturel) [Barthes, p.69] și această plăcere urmează să fie tot atât de „savuroasă" pentru destinatarul traducerii precum o resimte destinatarul originalului.

Referințe bibliografice :

1. Pivot, Bernard, Académie Goncourt, Chronique cette semaine le nouveau livre de Michel Houellebecq: Sérotonine.https://www.lejdd.fr/culture/michel-houellebecq-la-poursuite-du-bonheur-la-chronique-de-bernard-pivot-13346 (consultat pe 20.04.2023)
2. Vaillant, Alain, Modernité, subjectivation littéraire et figure auctoriale. In: *Romantisme* 2010/2 (n° 148), Editions Arman Colin, p.11-25 https://www.cairn.info/revue-romantisme-2010-2-page-11.htm&wt.src=pdf (consultat pe 18.04.2023) ISSN 0048-8593, ISBN 9782200926649, DOI10.3917/rom.148.0011
3. Eco, Umberto, *Lector in fabula. Le rôle du lecteur*. Editions Grasset et Fasquelle, 1985, 315 p. ISBN 978-2-253—04879-4 – 1
4. Hall, Stuart, *Identité et cultures 2. Politiques des différences*. Editions Amsterdam, 2019, 394 p. ISBN978-2-35480-193-9
5. Barthes, Roland, Le plaisir du texte.Editions du Seuil, 1973, ISBN 978-2-02-001964-4
6. "Michel Houellebecq à la poursuite du bonheur", la chronique de Bernard Pivot https://www.lejdd.fr/culture/michel-houellebecq-la-poursuite-du-bonheur-la-chronique-de-bernard-pivot-13346 (consultat pe 12.04.2023)

Dicționare

7. https://www.linternaute.fr/dictionnaire/ (accesat pe 20.04.2023)
8. https://ro.wikipedia.org (accesat pe 20.04.2023)

Corpus

9. Houellebecq Michel, *Sérotonine*, Flammarion, 2019, 348 p. ISBN 978-2-0814-7175-7
10. Houellebecq Michel, *Serotonină*, Editura Humanitas Fiction, 2019, 296 p., ISBN: 978-606-779-493-9